

O'ZBEKISTONDA IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA XOTIN – QIZLAR JASORATI

*Qashqadaryo viloyati Qarshi shahar
Qarshi Davlat Universiteti Tarix fakulteti
2 kurs magistri Ismoilov Feruza Ibragimovna*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqola o'zbek ayollarining ikkinchi jahon urushi frontlaridagi faoliyati, urush frontlarida ko'rsatgan jasoratlari haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Davlat mudofaa qo'mitasi (DMQ), Qizil Armiya, "Qizil Yulduz", "Vatan uchun" ordenlari, "Jasurligi uchun" medali.

KIRISH

Insoniyat tarixiga nazar tashlasak, qanchadan-qancha voqea-hodisalarni bevosita ishtirokchisi sifatida boshidan kechirdi. Insoniyat XX asrda fan-texnika taraqqiyotida, ixtiro va kashfiyotlar bobida ancha muvafaqqiyatlarga erishdi. Jumladan, Ikkinchi jahon urushi butun insoniyat tarixida misli ko'rilmagan darajada azob-uqubatlar, yo`qotishlar va vayronagarchiliklar keltirdi. Bu urush jahonning yirik davlatlari tomonidan dunyoni iqtisodiy, siyosiy va hududiy hamda strategik jihatdan bo`lib olish maqsadida olib borildi. Bu qirg`in-barot urushning tashabbuskori sifatida fashistlar germaniyasi o`zini yetarli darajada urush sharoitiga tayyorligini hisobga olib boshladi. Asosiy janglar Gitler Germaniyasi va Sovet davlati hududida olib borilganligi sababli O`zbekiston ham ittifoq tarkibida bu urushda qatnashib o`zining munosib jasoratlarini namoyon eta oldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek "Ikkinchi jahon urushiga qanday qaralmasin, bu urushda qaysi g`oya ostida va kimning izmi bilan olib borilgan bo`lmasin, o`z Vatani el-yurtining yorug` kelajagi,

beg`ubor osmoni uchun jang maydonlarida halok bo`lganlarni, o`z umrlarini bevaqt xazon qilgan insonlarni doimo yodda saqlaymiz. Bu achchiq, lekin oliy haqiqatni unutishga hech kimning haqqi yo`q va bunga yo`l ham bermaymiz. Urush yillari - O`zbekiston tarixining uzviy bir qismi. Biz tariximizdan biror sahifani olib tashlamaymiz. Bu tarix –bizniki uni unutishga hech kimning haqqi yo`q”. O'zbek aholisi ko`ngilli va ixtiyoriy ravishda urushga sararbar etilib, fashist bosqinchilariga qarshi kurashda bor kuch-shijoati, g`ayati bilan qo`liga qurol tutib, kurashga otlandi. Shuningdek, mard-jasur o`g`lonlar bilan birgalikda yurt ravnaqi uchun kurashgan, fidoyi va qahramon bo`lgan mard-u maydon ayollar ham kurash olib bordilar. Ikkinchi jahon urushida O`zbekistonlik ayollar o`zlarining vatanparvarligi, insonparvarligi va fidoyiligini namoyon etgan holda qahramonliklar ko`rsatdi. O`zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimov aytganidek: “Butun ma`rifiy dunyoda xotin –qizlar manfaati degan alohida masala bor va uni o`rganish, yechimini topishga juda katta ahamiyat berilishi bejiz emas. Agar ayollarga yetarli e`tibor berilmasa, bunday jamiyatning kelajagi bo`lmasligi haqida o`ylaymanki, uzoq gapirib o`tirishning hojati yo`q”. Bu borada yaqin o`tmish sovet davri tajribasini sinchiklab o`rganish va undan zarur saboqlar chiqarish muhim. Sovet davlati ham fashizmni dunyoga hukmronlik qilishiga qarshi , insoniyat boshiga keltirishi mumkin bo`lgan falokatlarni oldini olish uchun kurashyapmiz degan g`oya ostida kurashgan. 1941-yilning 15-oktabriga qadar bo`lgan vaqt mobaynida 800 nafar xotin-qiz “frontga ketgan yigitlarning o`rnini olishi kerak”, degan chaqiriq bilan chiqdi. Dala ishlari , uy –yumushlari va bola tarbiyasi bilan mashg`ul bo`lmasdan bosqinchilarga qarshi kurashda qo`liga qurol tuta oladigan mard-u maydon ayollar ko`payib, endilikda ular ham urush frontlarida fashistlarga qarshi kurashda jasur o`g`lonlar bilan birgalikda kurashishni or-nomus masalasi deb hisoblab, kurashga otlandi. 1941-yil 5-iyulida Toshkent shahrining Oktabr rayonida miting bo`lib, unda 15-ming xotin-qiz qatnashdi. Bu mitingda “Qimmatli opa-singillar ! , “Hammamiz bir yoqadan bosh chiqarib, sevimli Vatanimizni himoya

qilaylik, dastgoh, transport, traktor va kombaynlarda ishlab erlarimiz ,akakalarimizning o`rnini bosaylik. Boshqa viloyatlardan ham ko`ngilli sifatida urushga otlanganlar mavjud. Jumladan, Samarqand viloyatidan frontga yuborishlarini so`rab, 1316-kishi ariza bergan bo`lsa, 1941-yil 4-avgustga kelib, ularning soni 2988 taga yetdi. Ularni 613 tasi xotin-qizlar edi. Vaholanki, har bir hududlarda bosqinchilarga qarshi kurashda qahr-u g`azabga to`la, urushga otlangan mard va jasur ayollar bisyor edi. Darhaqiqat ,ikkinchi jahon urushi frontlariga sanitariy(hamshira) xodimalar, teatr va san`at xodimlari, talaba qizlar va ularning jangovar dugonalari, shuningdek, yuragida Vatanga muhabbat hissi kuchli bo`lgan mard-u maydon ayollar jangga otlanishdi. Vaholanki, ularning deyarli ko`pchiligi ko`ngilli sifatida urushga jo`nadi. Birgina Shahrisabz shahridan urushning dastlabki bir necha kun ichida 1148 kishi harakatdagi armiyaga ixtiyoriy jo`nadi, ulardan 10 tasi xotin –qizlar edi. Joylarda aholini urush sharoitiga moslab tayyorlash va fashist bosqinchilariga qarshi targ`ibot-tashviqot ishlari jadallashtirilganligi sababli, kurashga otlangan ayollar safi kengaydi. Sovet ittifoqi tarkibidagi jonajon yurtini himoya qilish uchun kurashga otlangan ayollardan biri Roza Ibrohimova edi. 1943-yilning yozida O`zbekistondagi aloqachilik maktabini tugatib, Moskva yaqinidagi radio vazonga borib tushdi. Roza Ibrohimova Berlinni ishg`ol qilish uchun bo`lgan janglarda ishtirok etib munosib qahramonliklar namoyon eta oldi. Urushning birinchi haftasida farg`onaliklardan urushga safarbar etishlarini so`rab 1735 ariza (shundan 423 nafari xotin –qizlardan iborat edi) tushdi. Farg`onada 8 ta sanitary otryadi (ularda 280 nafar xotin-qizlar o`qidi) va Qo`qonda 6 ta sanitar otryadi (ularda 220 nafar xotin –qizlar o`qidi) tuzildi.1-sentabrdan 21-sentabrgacha davom etgan , 20 kunlik hujum janglari vaqtida Rahima Alimova mardonavor harakat qildi. Bu safar 30 jangchi va ofitserni qurol-yarog`i bilan jang maydonidan olib chiqib, zarur medisina yordami ko`rsatildi. Hayot qolgan jangchi va ofitserlar Rahima Alimovaga hali-hali o`z minnatdorchiliklarini bildiradilar¹⁶.Shu kabi ayollardan Jamila Husainova ham harbiy tayyorgarlikdan so`ng , Shimoliy Don daryosi bo`yida

jangga kirib, undan so`ng janubiy-g`arbiy front chizig`ida , Ukrainani ozod qilishda qatnashdi.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Sovet hukumatining tez orada vrach va hamshiralarni urush sharoitiga moslab tayyorlash ishlari jadallashtirib yuborildi. Xususan,1941-yil oktabr oyida “Sanitariya mudofaasiga tayyorlan “nomli chaqirig`i ham xalq tomonidan munosib qabul qilinib, joylarda qon quyish operatsiyasi, harbiy-dala operatsiyasni, jumladan, hamshiralar xirurg vrachlar bajaradigan ishlarni mashq qilib frontga jo`nashga tayyorlandilar. Mana shunday medisina xizmatining starshiy leytenant Sobira Majidova va Maryam Yusupova kabi najotbaxsh ayollarimiz o`z hayotlarini xavf ostiga qo`yib bo`lsada yaralangan jangchi va ofitserlarni urush olovidan olib chiqdilar. Shuning uchun ham Sohibboyev ham Zuev va Mamatov kabi o`nlab jangchilar o`z hayotlarini saqlab qolgan opalarini hech qachon unutmaydilar. Sobira Majidova 1942-yilning qahraton qishida Il`men ko`lidan uzoq bo`lmagan joydagi yerto`lalarda yarador jangchilarning jarohatiga mohirlik bilan malham qo`yib, Desna sohillarida, Branyansk o`rmonlarida jangchilar bilan bir qatorda botqoqliklar kechib, o`zining jangovar ruhini namoyon etdi. 1941-yil institutni davolash fakultetini tamomlagan Muqaddam Ashrapova bilan birga uning dugonalari Anvara Muharramova, Po`latoy Qodirova, Sobira Majidova lar ham urushga borib askarlarni saqlash uchun fidoyilik namoyon etdilar. Rahmat Hamroyeva uning yonidagi dugonalaridan Qumri va Saidalar ham aziz jonlarini ayamandan bosqinchilarga qarshi kurash uchun frontga jo`nab ketdilar. Rayhon Hamroyeva va uning hamrohlari jangchilarga tibbiy xizmat ko`rsatdilar. 1943-yilning yanvar oyida bir guruh vrachlar Volga bo`yida turgan qo`shinlar safiga kelib qo`shildi. Bu vrachlar orasida O`zbekistonlik Ruqiya Ismoilova bo`lib, u ham urush janggohlarida yaralangan askarlarga munosib yordam ko`rsatdi. Ikkinchi jahon urushi frontlarida O`zbekistonlik ayollar ittifoq tarkibidagi askar va zobitlarning aziz jonlarini asrashda o`zbek qiziga xos bo`lgan jasorat va qahramonliklarini namoyon eta

oldilar. Bu kabi jasur ayollar faqatgina hamshira bo`lmasdan, balki dushmanga qarshi kurashda ham o`zlarining munosib qahramonligini namoyon etdilar. 1942-yilning iyun oyida Buxorolik 21 nafar qiz Vatan ozodligi uchun urushga ketish haqida ariza berdilar. Ularning 11 nafari O`zbekistonlik qizlar edi. Mana shunday ayollarda biri Xosiyat Halimova bo`lib, u aloqachilar institutini tamomlab, 90-o`qchi brigadasida xizmat qilib, jang maydonlarida uzilgan aloqa simlarini ulash, aloqani tiklashda qahramonlik namoyon etdi. Urushga ixtiyoriy ravishda jo`nagan Roza Ibrohimova esa 1943-yilning yoz oyida Moskva yaqinidagi radiovazonga borib tushib, urushda razvedkachi sifatida qatnashib qahramonliklar namoyon etdi. Zebo G`aniyeva razvedkachilar safida o`z hayotini xavf ostida qoldirib, 12 marta “til” (dushmanning rejalarini bilib olish maqsadida tirik asir tutib kelish) operatsiyasida ishtirok etib shuhrat qozondi. Zebo G`aniyeva I.V.Stalinning 1942-yil 28-iyuldagi N-227 sonli “Bir qadam ham orqaga chekinilmasin” nomli qaroriga binoan 28 fashistni yer tishlatdi. Urush yillarida 2 Ukraina frontidagi 132 –o`q sostavi bilan birga Xarkov, Praga va Budapesht shaharlarini ozod qilishda Chexoslovakiya, Avstriya, Karpat tog`lari hamda Ruminiya uchun bo`lgan janglarda yuzlarcha askarlar hayotini saqlab, qahramonlik ko`rsatgan o`zbek ayol Xanifa Mamatkazina edi. Umuman, ayollar qayerda va qanday sharoitda bo`lmasin, yurtni or-nomus masalasi sanab qo`lida qurol tutib dushmanga qarshi kurashdilar. Urush yillarida inson ruhi masalasi bosh omil edi. Dushmanga qarshi kurashishda askar va zobitlarimizga ko`tarinkilik ulashish maqsadida turli konsert guruhlariga gastrollar uyishtirib, sovet jangchilariga fashistlarga qarshi kurashda ruh ta`minlab turdi. Darhaqiqat, SSSR xalq artisti unvonini va SSSR Davlat mukofotini olgan Tamaraxonim rahbarligidagi o`zbek filarmoniyasining chiqishi jangchilarga juda manzur bo`ldi. Xususan, Tamaraxonim o`z esdaliklarida -, ”pana joy yer to`lalarda bekinib,nemis aviatsiyasi hujumini tugashini kutib turardik,keyin yana konsertni davom ettirardik. Konsert vaqtida jangchilar nomma-nom yoki butun bo`linmasi bilan chaqirilmaguncha tarqalib ketishmasdi. Konsert tomoshabinlarga katta kuch

va ruh baxsh etganligidan na qo`rquv va na charchoqni bilardik”. Tamaraxonim urush yillarida jangchilar uchun 1000 marta konsert berib, ularni g`alaba sari ruhlantirdi. U Vena shahridagi Qizil Armiya Ofitserlari Uyi sahnasida qoraqalpoq xalq kuyini ijro etdi. Sovet ittifoqi tarkibidagi askar-zobitlarga jangovar ruh bag`ishlab turgan qahramon ayollardan biri sifatida Rahima Alimova edi. Rahima Alimova, drama teatri artisti E`tibor Oripova kabilar urush yillarida Moskva, Stalingrad, Kursk va Minsk ostonalarida jang harakatlarida ishtirok etib, o`zlarining ijod namunalarini namoyish etib, jangchilarni g`alabaga ruhlantirdi. Front ichida urushdan charchagan askarlarni ruhlantirish maqsadida G`arbiy frontga Gavhar Rahimova rahbarligidagi respublikamiz san`atkorlari tarkibida frontning eng qizigan o`choqlarida madaniy xizmat qilib, o`zining yoqimli qo`shiqlari bilan dushmanni yengishda jangchilarga madad bo`ldi. Sovet ittifoqi tarkibidagi barcha urush qatnashchilari safida O`zbekistonlik askar –zobitlar bilan ikkinchi jahon urush frontlarida dushmanga qarshi kurashib, erk –iqboli, mustaqilligini ta`minlashda o`zlarining aziz jonlarini ayamasdan yurt himoyasi uchun kurashga otlangan ayollarning ko`rsatgan jasoratlari tahsinga sazovordir. Ular dushmanga qarshi kurashishlari uchun ruh bag`ishlash maqsadida sovet ittifoqi rahbarlari tomonidan rag`batlantirib borilgan. Zebo G`aniyeva ko`rsatgan jasoratlari uchun “Qizil Bayroq” ordeni bilan mukofotlandi. Bunday ayollar ko`pchilikni tashkil qilgan. Xanifa Mamatkazina ham Vatan oldidagi xizmatlari 2 marta “Qizil Bayroq” ordeni, “III darajali Shuhrat” ordeni, hamda 2 marta “Jasurligi uchun” medallari bilan taqdirlandi. Soliha Davronova Zaparoje shahri uchun 1943-yilning yozidagi jangda qatnashdi. Jangda qahramonlik ko`rsatgani uchun “Jasurligi uchun” medali bilan taqdirlandi. Vatan Soliha Davronovaning mehnatini taqdirladi, uning g`oz ko`kragiga “Qizil Yulduz” II darajali “Vatan uchun” ordenlarini taqdi. Rahima Alimova ko`rsatgan qahramonligi uchun “Jasurligi uchun” medali mukofotlandi. U bir to`da razvedkachilar bilan birga dushmanni orqa tarafga o`tib, nemislarni qirishda hammaga o`rnak bo`ldi. Bu qahramonligi uchun Rahima Alimovaga “Qizil

Bayroq” ordeni bilan taqdirlandi. Rayhon Hamroyeva Gomel yonidagi janglarda ko`plab askarlarni halokatdan saqlab qoldi. Unga janglarda ko`rsatgan jasorati uchun “Jasurligi uchun” medali berildi. Janglarda ko`rsatgan jasorati uchun Xosiyat Halimovaga “Jasurligi uchun” va “Jangovar xizmatlari uchun” medali va boshqa medallar bilan taqdirlandi. Jamila Husainova urushdagi jasoratlari uchun jangovar medallar bilan taqdirlandi.

XULOSA

Xulosa o`rnida shuni aytish joizki, ikkinchi jahon urushi insoniyatni, jamiyatni umuman barcha sohalarni fashizm balosidan asrab –avaylashga qaratildi. Bu urushda sovet ittifoqi tarkibidagi barcha millat vakillari, jangchilari, askar-zobitlari va ayollari, jumladan, o`zbek ayollari ham ishtirok etdi. Bu kabi ayollarda yuksak vatanparvarlik va insonparvarlik tuyg`ulari kuchli bo`lgani sababli, Vatan himoyasini or-nomus masalasi sanab, ma’suliyatli vazifani o`zlarining nozik zimmalariga olib, urush frontlariga jo`naganligining o`zi katta jasorat. Sovet davlatining, xususan, o`zbeklarning mard-u maydon ayollari fashist bosqinchilariga qarshi kurashda qahramonlik va jasoratlari bilan o`z fidoyiligini namoyon eta oldi. Har qanday voqea-hodisaning ibtidosi bo`lgani kabi, albatta intihosi ham bo`ladi. O`zbek ayollari boshqa ayollar singari faqatgina fashistlarga qarshi kurashmasdan, ular o`q-yomg`irlar, o`t-alangalarga qaramay, vatan uchun jonini tikkan mard va jasur jangchi va zobitlarning jarohatlariga malham qo`yib, murakkab jarrohlik ishlarini amalga oshirib, ularni jang maydonlariga qaytishiga ko`maklashardi. Bu kabi mehribon ayollar, dovyurak jangchilarni davolab, urush maydonlariga qaytishiga ularga jangovar ruh bag`ishladi. Darhaqiqat, urush frontlarida ona yurtining ozodligini, kuchli va makkor dushmanga bermaslik uchun qonli urushda o`zbek ayoliga xos qahramonlik va botirlik bilan qo`liga qurol tutib, jonajon zaminini himoya qila olishlarini namoyon etdilar. Vaholanki, o`zbek xalqi ayollari butun kuch va shijoatini, bor imkoniyatlarini aziz va jonajon vatanini,

serquyosh va betakror O`zbekistoni va barcha sovet davlati kishilarining tinch-osuda va baxtiyor hayoti yo`lida o`z jonini ayamada sarf qilgan qahramon ayollarining jasoratlari o`zbek tarixi zarvaraqlaridan munosib o`rin egalladi.

REFERENCES

- Karimov I. A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. - T.: O'zbekiston. 1996. T.3. -B.81.
- Inoyatov H. G'alabaga qo'shilgan hissa. - T. Fan, 1975.
- O'zbekiston tarixi (1917-1991) 2-kitob. -T.:O'zbekiston, 2019.
- Yorbozorova Z. Ikkinchi jahon urushida o'zbekistonlik xotin- qizlarning faoliyati. B.M.I.Qarshi. 2013.
- Adham Rahmat. Shinelli qizLar. - T.: , 1970.
- Qizil Armiya 1944-yil 7-mart. N- 20. (125). Tuzuvchi: Shamsutdinov R. To'plam. II jild. Ikkinchi jahon urushi va fronti gazetalari. - T.: Akademnashr, 2017. -B.441.
- " Sovet jangchisi" 1945-yil 22-iyun. N- 50. (246). Tuzuvchi: Shamsutdinov R. To'plam, Ikkinchi jahon urushi va fronti gazetalari. -T.: Akademnashr, 2017. - B. 409.